18

DISSERTATIO MEDICA INAUGURALIS
DE

TENERIS ÆGRIS,

Quam
FAVENTE DEO OPTIMO MAXIMO
RECTORE MAGNIFICENTISSIMO,
SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO,
DN. PHILIPPO WILHELMO,
PRINCIPE BORUSSIÆ, MARCHIONE BRANDENBURGICO, CETERA,
GRATIOSISSIMÆ FACULTATIS MEDICÆ CONSENSU,
IN ACADEMIA FRIDERICIANA
SUB PRÆSIDIO
DN. GEORGII ERNESTI STAHL,
MED. D. ET PROFESS. PUBL. ORDINAR.
h. t. FACULT. DECANI,
DN. PATRONI AC PRÆCEPTORIS SUI OMNI OBSERVANTIÆ CULTU PROSEQUENDI,
PRO LICENTIA
Summos in ARTE MEDICA Honores, Jura & Privilegia
DOCTORALIA rite ac legitime capessendi,
d. Mart. A. MDCCVIII. horis ante & pomeridianis
IN AUDITORIO MAJORI
Publicæ Eruditorum Disquisitioni sistet
RUDOLPH. GOTTLIEB REHFELDT,
BEROLIN. MARCH.

HALÆ MAGDEB. LITERIS CHR. HENCKELII, ACAD. TYP.

PROOEMIUM.

Vam pulchrè æquè atquè utiliter illum, quisquis Medicinæ operam navare velit, monet *Hippocrates*, *Operam dare ut ſit Phyſicus*; tam parum propemodum vel intellecta à poſterioribus, vel in uſum decenter deducta videtur hæc admonitio à vulgo Practicorum: Quamvis etiam multum paſſim, inprimis Practici, velut empiricè magis hanc rem in ore habeant. Non jam placet de eo verba perdere, an *Hippocrates* de ſtudio *phyſico philoſophico*, ſeu *phyſica in genere*, hic locutus ſit; multò minùs an de Phyſica *experimentali*, *antlia pnevmatica Boyleana*, inſtrumento *Papiniano*, &c. an in genere *Democriti* ſolertia: in propriâ ſphæra, jucundis æquè, atque, ſanô ſenſu, veritatis compotibus rebus: cum ipſe Hippocrates, antiqua virtute & fide, ut verſipelli ambiguitati occaſionem præriperet, claris verbis ediſſeruerit verum locutionis ſuæ ſenſum *Lib. de Nat human.* edicendo, quod, *qui aliter quam quantum ad artem medicinalem pertineat*, *Phyſicis dogmatibus auſcultare conſueverint*,

à suo sermone alieni esse & abstinere debeant. Illud solum, ad præsentiorem acceptionem mentis Hippocratis, notandum utique venit, quod, ut ille *indolem* præcipuè *vitalium motuum*, *Naturæ* nomine intellexit; ita ad minimum in genere hujus *Naturæ* veram notitiam & considerationem, imò verò applicationem & *usum* practicum, Medico commendaverit. Sicut autem *specialiores* regiminis hujus motuum etiam *vitalium* variationes, per ipsa *individua* non solùm, sed tantò magis per totos *temporum* ambitus, & alias rerum externarum vices, mirificè variare possunt; Ita est hinc enata familiarissima illa inter Practicos æque, inprimis annosiores, ac ipsos etiam passim patientes, loquendi formula: Der Herr Medicus kenne seine / des Patienten/Natur; habe seiner Natur rechte Kundschafft/ könne sich trefflich wohl in seine Natur finden: Wañ man eines seiner Natur nicht rechte Wissenschafft habe / so könne man ihm nicht nach Gebühr recht begegnen / ꝛc. Hæc res cum reverà sano sensu non habeat solum certum, sed sæpe etiam minimè contemnendum usum, meretur certè omnino disquiri, quid circà illam verum haberi, & ad *Medicam* considerationem trahi possit, imò decente animadversione dignum omninò sit. Cum autem *Natura* hominis, hoc maximè *Medico* sensu, quatenus ad Praxin ipsam respicit atque facit, in genere quidem fundetur in *differentiis* secundùm ita dicta *temperamenta*, *ætates*, *sexus*, veluti magis *essentialiter*; secundùm *potestatem* & *usum* rerum nonnaturalium, veluti magis *accidentaliter*: Ita sunt adhuc alia duo genera *specialioris* Naturæ per individua variationis, quæ in ipsa Praxi attentionem minimè super-

per-

perficialem paſſim poſtulant, niſi quidem alibi *obſervationes* irritas, alibi *operationes* malas & perperam cedentes, ita paſſim incurrendi, periculum adire velit Medicus, ut inopinatos ſucceſſus nulla alia re excuſare ſit integrum, quam nusquam propemodum ſatis moderatè audiendo illo, *Non putaram.* Sunt autem hæc duo genera, primò, *Senſibilitas;* TENERITUDO, inquàm, tam *texturæ* corporis, quam *æſtimationis ſenſoriæ:* ſecundò *Adſuetudo.* De qua poſteriore cum jam aliàs actum ſit à D. D. Præſide, placuit adhuc etiam de altero illò, loco SPECIMINIS INAUGURALIS, quæ digna ſint ſcitu perluſtrare, adeoquè rei omninò ad ſolertem Praxeos adminiſtrationem neceſſariæ, deductione officio meo ſatisfacere. Meritò vero titulum facimus de TENERIS ÆGRIS; ut ita tantò magis mox in animum venire poſſit, non poſtrema in hoc genere efficacia ipſius omninò *texturæ* corporis, uti diverſæ per individua, ita reverà juſtam pasſim conſiderationem poſtulantis, vel ex ipſo veluti primò aſpectu, aut levi etiam auditu & perveſtigatione.

Largiatur Summi & Unici veri σωτῆρος, imbecillitatis etiam noſtræ communis, & optime conſcii, & maximè miſerentis, clementia, ut hujus etiam rei evolutione ita perfungamur, uti non ſolum à nobis intellectæ documentum demus, ſed etiam in communem uſum commendandæ, ſufficiente perſpicuitate potiamur.

I.

QVàm merito ab ipsis artis Principibus habitus tanquam *robustissimus*, sanè *floridissimus*, velut è sagina productus, *Athleticus*, morbis obnoxius reputatur: eò maximè, secundum speculatorum mentem, quod res mortalium non possint in ipso *summo fastigio* suæ perfectionis *persistere*, quin iterum *descendere* necesse habeant: Ita est certè tantò justior observatio illius constitutionis, quæ jam ab universa sui proportione, nempè conspicua veluti *fragilitate*, tanto justius his iisdem periculis metuendis obnoxia, summo jure agnoscenda venit: *Habitus* inquam *corporis* evidenter *debilis*, & quorumlibet rudiorum incursuum tanquam ad manifestum sensum intolerans. Talis nempe qui etiam vulgo è conspicua *teneritudine*, *infirmus* judicatur.

II.

Quamvis enim minimè cum illis facere in animo habeamus, qui habitum corporis ad subeundas læsiones, simpliciter in *materiali* constitutione corporis collocant; cum sanè, si quis alius, non solum abunde sciamus, sed etiam affatim meminerimus, quod etiam *optima prorsus* constitutio corporis *materialis*, quam maximè exposita sit, imò *præceps* prorsus, ad varias non solùm, sed quam maximè supremas, & omnium gravissimas, violationes atque *corruptiones*: Est tamen omninò illud præcipuum ferè, & planè quasi constantissimum Oeconomiæ corporis humani institutum, ut, sicuti *mores temperamentùm*, ita *vires*, conspicuam *texturam*, & sano sensu *firmamentum* corporis, sequantur.

III.

Ubi quidem, quemadmodum universæ *structuræ*, ad *gestus* & *voluntarias* actiones pertinentis, habitus, (*Physiognomiæ* vulgo dictæ fundamentum,) tantam in se habet veritatis energiam, ut etiam omnes homines velut absolutè, ne in-

infantili quidem ætate excepta, ſimul atque geſtibus conceptuum ſuorum indicium facere valent, veras inde conſequentias eliciant indolis ipſius *animi* intimioris; ita non multum propemodum ab hac conſtitutione abit etiam illa, quando conſpicua *texturæ* ſumma teneritudine, etiam ſub reliqua ſana ad ſenſum conſtitutione, tamen vel omnium hominum ſubſumtio inde prognaſcitur, **ſolche Perſon ſeye / dem Anſehen nach / ſehr kleinlich / zärtlich / weichlich / ſchwächlich:** Si vero etiam aliquid evidentius *debile*, ipſo mox *aſpectu* aut *geſtu* præ ſe ferant, fundatur ibi tantò promptiùs ſuſpicio & enunciatio hominum, **es ſeye gewiß eine ſchwächliche kränckliche Perſon / wie aus ihrer üblen Farbe / üblen Auſſehen / abzunehmen ſcheine.**

IV.

Ut autem ordine aliquo progrediamur, & inprimis *alteram* illam circumſtantiam *teneritudinis* hujusmodi, à *vitali robore* alienioris, quæ peculiari *æſtimationi ſenſitivæ* innititur, & ſolo *aſpectu* ſatis deprehendi non poteſt, ad ſuam tribum reducere valeamus, memorabimus antè omnia paulò apertiùs, quidnam *tenerorum* ægrorum nomine inprimis intelligamus: & deinde etiam ſubjiciemus, à quibus præcipue cauſis hæc conſtitutio cooriri ſoleat: & quomodo denique Medicæ conſiderationi adhiberi illam æquum ſit.

V.

Volumus itaque, antè omnia, intellectos, ſub Ægrorum *tenerorum* nomine tales, qui 1) ad ipſum *aſpectum*, *textura* corporis omninò ſunt tenuiore in omnem veluti dimenſionem; 2) & aliàs *laborum*, & *ægritudinum* corporis imperiti: ſi illis deinde, præſertim *ex improviſo*, & ſimul cum qualicunque *vehementia*, *laborioſa* talis conſtitutio objiciatur: Præſertim tamen ſub qualicunque etiam modò memoratæ *texturæ* tenerioris concurſu. 3) Qui *animo* ſunt *inquietiores*; ſive *impatientia*, *iracunda*, *faſtidioſa* atque *tædioſa*; ſive *metu*, *ſollicitudine*, *anxietate*: & imprimis quidem non magis mani-

ni-

nifesta atque vehemente, quam *taciturnâ* & quasi *clandestina* hujusmodi constitutione. 4) Qui ad *speciales* certos actus & effectus, minimè omnium *adsvefacti* sunt, & nulla probabili *aptitudine* ad eam rem dispositi: Imò potius *aliena* dispositione, & tanquam *positivâ* â talibus rebus alienatione, conspicui: 5) Qui non solum *morbida* quadam perturbatione, â tranquillitate sinceræ sanitatis alienati: sed *specialissimè*, 6) peculiaris ejusmodi indolis speciebus morbidis, obsidentur, quæ peculiarem ἀκρίβειαν involvant, quæ non difficulter quidem *possit*, sed non sine *periculo debeat*, turbari.

VI.

Primi ordinis *teneritas* vti quàm maxime in comparatione *ætatum*, valdè *juvenis* ad *auctiorem* etiam quadantenùs, sese exserit; unde etiam usitata loquendi formula, *teneram* ætatem *firmiori* contradistingvit: Ita valet tamen etiam specialior illa acceptio, eo usque, ut omninò etiam in tenera qualibet *ætate* adhuc *discrimen* exquisitius subsit, secundùm omnes reliquos allegatos respectus æque, atque hunc ipsum etiam, *texturæ* diversam rationem. Quandoquidem, uti manifesta utique est crasso sensui diversitas *firmitatis* atque *roboris* corporis infantilis, in comparatione ad *adultum*; ita non est etiam dubia mediocri animi adversioni, differentia *roboris* unius infantis, cum altero comparati. Ubi utique illa disparitas, etiam *ætati* proportionata, *magnitudinis, densitatis, firmitatis, alacritatis, confidentiæ, intrepidæ activitatis*; antè oculos ipsos versatur: facilè comparanda ad *exiguitatem, exilitatem, imbecillitatem, meticulositatem* aliorum, reliquis circumstantiis parium.

VII.

Et hoc, inquam, valet ita etiam per omnes ætates, ut alii etiam hanc, de quâ loquimur, totius texturæ *teneritatem* habeant; quâ, in comparatione cum aliis, quoque modo *firmioribus*, necessariam faciant, etiam pro legitima Medicâ sui considera-

deratione atque tractatione hanc discretionem, in *Pathologia* inquam, & ipsa maxima *Praxi* bene ponderandam.

IIX.

Secundi ordinis, sunt tales, qui non solum ipso usu, â *laboribus*, tàm voluntariis, quàm *vitalibus* inuoluntariis impedimentis, â *morbida constitutione*, immunes; sed etiam ipsius *temperamenti*, tanquam generalissimi habitus vitalium motuum, proportionibus, ab omni *laboriosâ* & *impeditâ* motuum ratione alieni: posthac deuoluuntur in eiusmodi implicationem atq; difficultatem suarum rerum. Sub quâ manifestò *trepidi, anxii, pavidi, inquieti, abjecto animo* atque *spe, perturbati* toti & *confusi*, non solum in *arbitrariis* actibus omnis boni *consilii* æque atque bonæ *spei* impotes sese exhibent: ut deinde tantò magis, quicquid adhuc ultrà, præter solitum, *circumspectè, ordinatè, proportionatè*, agendum incumberet, illud omne non nisi *turbulenter*, & suscipiant & prosequantur: Tanto magis autem, si jam ita *trepidis* atque *conturbatis*, ulterior denuò obicitur exagitatio; nec ipsis, neque reliquarum illarum jam alienarum rerum, *salùtari* depulsioni aut infractioni favens, aut ullo modo rectè conveniens, sed potius quolibet intuitu novas turbas incutiens.

IX.

Tertii ordinis sunt illi, qui etiam è *temperamento*, (quod *animi mores* in proportione activitatis simpliciter sequi solent,) tum etiam ex *adscititio* habitu, animi manifesta *agilitate turbulenta* facilè afficiuntur. In qua re maxime notabilis est præceps illa *patheticarum* hujusmodi turbulentarum intentionum efficacia, etiam in ipsius *vitalium* actionum ordinis tenorem, temerè obturbandum. Quamvis enim illa §o præcedente jam allegata, hujus generis *interna*, & in ipsa *recordatione* non æque occurrens, *vitalium* actionum earumque proportionis peculiaris, variatio, utique satis memorabilem habeat efficaciam, ad *inordinatos* atque *turbidos* motus incitandos, qui in ejus etiam classis

ordinatiore indole non occurrrant: distant tamen plurimum ab his, de quibus in præsenti est sermo, in eo maximè, quod illæ quidem veluti *tacito* quodam successu atque progressu, fiant: hæ vero *præsentaneis* quam maxime certis *insultibus*, tanquam uno *impetu*, coorientes, non solum *simul & semel* res in dubium adducant: sed etiam hoc ipsum tanto cum *impetu* familiariter perpetrent, ut inde ipsi & universæ *perturbationi* magnum momentum accedat, & *revocationi* etiam ad majorem tranquillitatem, & universam convenientem placidam actionum seriem, pervicax impedimentum ita objiciatur.

X.

Sicut autem in Praxi certè etiam Medica, passim, summa est consideratio *adsuetudinis* & *insuetudinis*: ita exserit se illa etiam tanquam generatim, ipso hoc specimine, majoris inde subnascentis *sensibilitatis*, quando circà ejusmodi res aliquid eximiè *novatur*. Tanto magis autem, si etiam ad *contrarium* ejus, quod fert talis *assuetudo*, fiat transitus. Siccut enim certè minimè de nihilo plane est illa vulgata locutio, quod *Consuetudo sit altera natura*: nempè *ingenium* veluti peculiariter instruat, ad tales res, ad quas *per se* directè atque simpliciter non ferebatur: Ita meretur tanto magis hic considerari, non *locutio* solum illa, sed etiam universa potius rei *veritas*; quod, quæcunque deinde contrà eximiam hujusmodi *Consuetudinem* fiunt, secundùm hæc individua quibus ità eveniunt, sano sensu revera dicantur & recte intelligantur *præter naturam* fieri: contrà totam dico *indolem*, *ingenium*, *inclinationem*, *tolerantiam*, nedum *acceptabilem* atque vere *salutarem* harum rerum intentionem. Et hoc cum *ordinariis* omninò atque plane solitis reliquis consecutionibus, quæ ad res ut ita, (quamvis etiam per individua solum) *adversissimas*, ulterius usu venire solent.

XI.

Jam, uti neminem propemodùm quantacunque circum-

spe-

ſpectione circà Praxin utentem, fallit, quod homines ad unum omnes, quando *morbis* actu corripiuntur, valdè minus *tolerantium* ſint virium, & quolibet vocabuli ſenſu, verè *imbecilliores*, quàm quamdiu *ſani* degunt: Ita eſt utique paſſim conſideratu digna, etiam illa ſpecialis obſervatio, quod etiam circà quaslibet *medicamentoſas* ferè energias, & ab his oriundas *alterationes*, in ſtatu corporis jam per morbum *concuſſo*, longè manifeſtior ſit major activitas, quàm in ſtatu adhuc ſincerè ſibi conſtante. Ut nihil tanquam inſigniter anticipando, de *activioribus* medicamentis dicamus, vix certe homo eſt, qui neſciat, quantum paſſim *mutationis* ſenſibilis, (etiam in iis, qui ceteroquin non plane inſveti ſunt,) quando morbo corripiuntur, aut apud *puerperas* plerasque, poſſit, vel moderatus admodum, *uſus vini*: aut apud has poſteriores, *potus* ultra æſtivum teporem *frigidus*: Sicut etiam *refrigeratio*, in comparatione ad *ſanum* ſtatum, etiam *levisſima*; quid paſſim poſſit in plerisque gravius ægrotantibus, quocunque tandem ſint reliquo corporis *robore*, neminem hominem fugit.

XII.

Tantò magis autem ab hac generaliore in *morbida* conſtitutione, *teneritudine* ſenſibilitatis, procedit ſpecialior, & cerè exquiſitiſſima è *certorum* morborum propria ſpecifica hujusmodi ἀκριβεία, *commotionis*, *ordinis*, *ſucceſſuum*, &, niſi hæc exquiſitè procedant omnia etiam ingentis *periculi*. Sicut enim in hujusmodi morbis manifeſta concurrit, & multiplex quidem, tam manifeſtarum ſenſus *æſtimationum* ingens intenſio; ut quilibet *dolor*, quælibet *anguſtia*, quælibet propemodum morbi *duratio*, nedum longa *pertinacia*, ægrum, præter mores ejus uſitatos, *impatientem*, *timidum*, *anxium*, de univerſo èxitu male ſperantem, reddat: in *mixto* autem illo negotio, *quietis*, *ſenſoriæ*, *ſomno*, maximopere turbet & alteret: Ita eſt etiam manifeſta, ipſa illa totius *ſenſibilitatis* in ejusmodi conſtitutionibus *teneritudo*, ut non

solùm *saporem* & *odorem* omnia facile percellant & molestiâ afficiant; *visum* etiam lumen familiariter offendat, *obscuritas* autem vel mediocris, præter solitum destituat: *auditum* ita omnia concitent, ut non solum *strepitus* valde moleste accidant, sed etiam ita acutè feriant, ut inde *somnus* etiam qualitercunque obrepens, præsentissimè turbetur: sed etiam *tactus* ipse, jam *frigoris* & *caloris*, jam quarumcunque aliarum tangibilium molestiarum, tanta in his casibus sit *impatientia*, quanta vix in *tenerrimo*, cetera sano, corpore, hinc exspectari posset.

XIII.

In his autem ipsis ita adhuc subalternis speciebus, involvunt specialissimam considerationem, certæ præ reliquis *species*; v. g. Febres *malignæ contagiosæ*, tenui *miasmate* innitentes, & *inflammatoriæ viscerum*: Summum autem totius hujus negotii fastigium occupant *momenta* exquisitè *periodica* & *Critica*, cum suis directis *apparatibus* atque *concursibus*.

XIV.

In talibus enim, brevibus & ancipitibus *opportunitatibus*, in quibus Natura, vix, & prudentissimâ, & dexterrimâ, *artis* sublevatione usquam *gaudere* solet; imo vel solum illam *æqui bonique consulere*: quanta inquam, ibi sit sensibilitas atque summa teneritudo, ad quoquo modo his scopis adversantia, uti quidem historiam harum rerum è Praxi non percipientibus, de reliquo certe imperceptibile est: ita habent, ex adverso perspectissimum, docti æquè atquè periti Practici, loquitur autem funestis passim exemplis locupletior, quàm certè omnibus votis optandum esset, experientia, quando *periodicis diebus*, *criticis*, aut sonticis *eccriticis* solùm *temporibus*, *motibus*, imò solum *materiarum dispositionibus*, inconveniens aliqua talis *obturbatio* objicitur, è qua deinde *irrevocabiles* omnium bonorum motuum *successus*,

cessus, *ordinis*, *perseverantiæ*, amissio, imò totius *energiæ* tanquam disparitio incorrigibilis, subsequuntur.

XV.

Ubi quidem præcipuam etiam partem sibi vendicat, ipsi quoque rationi conformis, lenioris, *moderati* atque *ordinati*, *assidui* interim & non interrumpendi, *successus secretorii* & *excretorii*, *inflammatoriarum*, & *contagiosarum*, tenerrima *sensibilitas*. Sicut enim spes est non ita amplius vana, fore, ut latiùs percrebescat, testante utique quotidiana experientia, observatio illa *Sydenhamii* de *Variolis*; quod intempestivæ atque superfluæ illarum *concitationes* expulsoriæ, non solùm gravia, sed passim etiam irreparabilia damna, toti affectui concilient. (Quo quidem respectu certè animi adversione digna est illa observatio, quod è tot *millenariis*, civilium atque rusticorum infantum, rarissimi variolis moriantur: quantumlibet etiam circà illas res, quæ justa vulgarem artem quamplurimum inculpantur, nullam prorsus exactam custodiam experiantur: È contrà verò, illorum demum, qui per quantumcunque activiora *medicamenta* tractantur, & *regiminibus* intempestivis aut superfluis subjiciuntur, multi passim intereant) Ita noverunt jam ab omni antiquitate Practici periti, & observabunt etiam perpetuò, idoneâ solertiâ instructi, quanta sit, rudi sensui *leviorum* apparentium, *perturbationum*, in *inflammatoriis internis*, *rhevmatico-Erysipelaceis* ad interiora repercussis, funesta efficacia, quando indoctè atque imperitè, *impetus* in illas agitur, ante omnià autem specialissimè, *intempestivus*.

XVI.

Qui vero energiam *commotionum* atque *translationum* sanguinis, & prognatarum jam qualiumcunque hujusmodi adsuetudinum, è vera Clinica practica historiâ, imo etiam verarum causarum *occasionalium* historia, cum *moribus* & progressibus seu *motibus* talium affectuum, verè intelligere didicerit; ille tantò faciliùs comprehendet, quid sibi velint

triviales illæ incuſationes, quod *ſalia ſcorbutica* excitata, mirificas tales turbas concipiant & exerceant. Quando enim è Praxi animadverterit, quod illæ tales turbæ non concitentur, niſi vel occaſionibus ab vehementibus *turgefactoriis*; vel *intempeſtivè*, aut plane una cum iſtis, viarum *conſtrictoriis*, vel alieno tempore objectis *narcoticis*, vel immodicis æquè, atque alieniſſimo tempore, aut *flatulentæ* & *hypochondriaco-ſpaſticæ* conſtitutioni, objectis *vomitoriis*, aut ambiguis & heteroclitæ efficaciæ *purgantibus*, aut *præpoſteris* tempore, & *importunis* activitate aut duratione, aut tota deſtinatione, *regiminibus*: vel denique à conſuetarum evacuationum, inprimis præſenti habitui corporis quadrantium, temerariis *ſuppreſſionibus*, vel ad *aliena loca* compulſionibus: vel tandem animi pathematum improviſorum *violentiis*: facile ſine dubio comprehendet, quid de illis *ſalibus* ſperare aut timere conveniat.

XVII.

Sicut autem, qui *actu* morbo jam qualicunque correpti ſunt, *teneram* eo tempore *ſenſibilitatem* præ ſe ferunt; ita certe minimè â ſimili *promptitudine ad ſenſationem*, alieni ſunt illi, qui *â morbis* nondum firmiter *convaluerunt*, & toti, quod ajunt, ad ſe redierunt. Tales enim familiariſſimum utique eſt, *facilè*, & *graviter* quidem, *offendi* â qualibuscunque incommodis, quæ reverà laborem faceſſere poſſint œconomiæ humanæ: Unde quidem ſic affecti, ab *acutis* adhuc morbis, præſentiſſime quam vulgò vocant *recidivam* incurrunt; â quibuslibet autem, novos *langvores*, aut antiquorum novam quandam & verè diuturnam, *pertinaciam*, experiuntur: Et rerum, quas ſano tempore ſine omni incommodo toleraverant, hâc tali conſtitutione penitus, aut certè plurimum impatientes, imò impotes, exiſtunt.

XVIII.

Inter *adſvetudines* communis magis moris, nempè *diuturno*, aut frequentiſſimè *repetito*, actui ſuccedentes, & *hære-*

re-

reditariam diſpoſitionem, cum ſingulari animi *impresſione pathetica* factam, medio quaſi loco ſe habet, (niſi quod *hæreditariæ* diſpoſitioni multò propius accedere videtur) *Senſibilitas* illa peculiaris, *averſionem anxiam* complectens, quæ remanet ab *ingurgitatione* intemperante certi alicujus cibi aut potus daß man ſich an einer Speiß oder Tranck einen Eckel zuziehet/) ut etiam *in perpetuum* â tali materia conſtans *faſtidium, nauſea, ad cardialgiam, anxietats, vomitus* usque, remaneat: Aut etiam *medicamentoſa* aliqua *violenta* efficacia, aut ingens talium faſtidium, materia talis aliqua *alimentaris*, cum quâ tale concretum *vehiculi* loco aſſumtum fuit, in tantam *averſionem* adducatur, ut in poſterum hoc ipſum denuò aſſumere, citra ſummas *nauſeæ, cardialgiæ, anxietatum, vomituum*, præſentisſimas turbas, nequaquam liceat.

XIX.

Placet exemplum Senſibilitatis, â prægreſſa ejusmodi *nauſeoſa* averſione, & inde ſecuti inexſpectati ſiniſtri ſucceſſus, commemorare. Virgo 18. annorum, graſſantibus, *Febribus petechizantibus*, cum ſorore 15. annorum, correpta tali Febre decumbebat; ita tamen, ut junior hæc, duobus diebus ſeriùs malè habere inciperet. Medicus vocatus ad majorem, præſcribebat *vomitorium pulvillum.* Exagitabat hic patientem, præter opinionem, gravisſimè. Medicus nihil ultrà ordinabat præter Aquas Borraginis, Buglosſæ, Ceraſor. nigr. Flor. tiliæ, Cornu Cervi ſine igne, cum modico Antimonii diaphoretici. Patiens viribus ſuprà modum, exhauſtis, jacebat ita per *quinque* continuos dies; uſitatâ illa formulâ, nihil ſibi eſſe mali, niſi quod adeò ſit debilis, ſenſus ſuos exprimens. Cum *ſexti* diei, â morbi initio, veſperâ, ex itinere reverſus alius Medicus, inſtantisſimè rogaretur conſilium, offerebat *pulvillum* ê Matre perlarum præparata, Bezoardico minerali optimo, & Cinnabari antimonii: Hujus tres doſes offerebantur, quarum *unam* hæc patiens, illa veſpera; *alteram* verſus tempus matutinum: reliquam autem *ſoror* pariter ita

de-

decumbens, eadem veſpera ſumere deberent. Fiebat hoc; ſed corripiebatur illa major natu, *cardialgiis* & *vomendi conatibus* immanisſimis: quamobrem etiam alteram doſin ipſi exhibere reformidabant. Nunciabatur autem Medico hic eventus ſummo mane; Pulveres ſine reliquo diſcrimine & parati erant & præſentati: *Minor* natu, â ſua doſi nihil quicquam commotionis ſenſerat. Cum itaque, exquiſitiore ſcrutinio, denique perceptum eſſet, quod virgo hæc, â primo illo *pulvere vomitorio* conceptâ ingente abhorreſcentia, cum hic heſternus ipſi offerretur, non ſolum recordata ſit illius, ſed etiam metuerit, ne fortè hic quoque pari ſcopo deſtinatus ſit: unde ipſum cum ingente *faſtidio*, coacta prorſus, aſſumſerit, cum *ſtatim poſt* inſecuto vehemente illo *vomendi* conatu: Medicus, ne quid calumniæ relinqueret loci, perſvaſit patienti illo mane, ut doſin illam quæ adhuc reſidua erat, omninò aſſumeret; â qua etiam nullus usquam ulterior impetuoſus effectus ſecutus eſt. Interim reverà, ab illa etiam novâ violentâ corporis, œconomiæ vitalis, imò ipſius animi, *anxia perturbatione*, quæ maximam partem noctis anxiis illis *conatibus* & *opinionibus* vomendi occupaverat, adhuc magis abſumtæ vires, non dabant locum reſtaurationi, unde nono die mortua eſt. Certisſimè autem hic nocebat, *Senſibilitas* illa, etiam ex parte *pathetica* ſimpliciter ſeu *imaginaria*, â vomitorio ſub *pulverulenta* forma, in initio morbi aſſumto.

XX.

Quemadmodum autem certè ſummæ conſiderationis, & latisſimi ambitus, atque numeroſisſimi proventus eſt utique hæc *Teneritudo* ſeu ſenſibilitas Naturæ, quæ ex ipſa indole & ſuccesſibus hujusmodi vulgo dictis *morbidis* ſeu inſolentibus ortum ſuum ducit; Eſt tamen utique illud maximè, uti rationi obvium, ita etiam ad uſum notandum, (cum ſœpè apertisſima maximè negligantur) quod hæ circumſtantiæ tantò majorem vim habeant, quanto *plures* illarum *concurrunt*: cum etiam *ſingulæ* conſpicuâ energiâ non deſtituantur.

XXI.

Secundùm has autem communes circumſtantias, venit etiam notanda omninò propria *ſexui*, veluti *prærogativa* majoris ejusmodi *ſenſibilitatis* ſeu *Teneritudinis*; dum utique non ſolum *in ſpecie*, circà idem objectum, fœminæ ſenſibilius commoveri ſolent, ſecundùm enumeratas circumſtantias: ſed etiam collectim, ad univerſas tales, longè proniores atque promptiores inveniuntur: Tantò magis, cum non ſolum cauſæ illæ *antecedentes*, ad commotiones citiores & fortiores, ſanguinis *translatorias* & impulſorias *ſpaſticas* in his præcellant: Sed fere etiam plura *animi pathematum* incommoda, his facile negotium faceſſant, præ plerisque Viris.

XXII.

Sicut autem hæ ſunt veluti certæ atque directæ conditiones, per quas homines, *Teneritudine* tali peculiari, tam *ad morbos* quam *in morbis*, diverſimodè ſeſe gerunt, & alii aliis graviùs, ab illis æque, ac à *medicationibus*, quomodocunque à directo verò ſcopo *aberrantibus*, ſeſe gerunt: ita venit adhuc notandum de *gradibus* veluti certis, exactiore vero conſideratione potius *cauſis* dicendis, hujusmodi conſtitutionis in ipſum effectum deducendæ, quod teneritudinem talem præcipuè & maximopere foveat, imò velut exacuet, vulgo hominum dicta *plenitudo ſanitatis*; Habitus aſpectu maxime *floridus*, reipſa vero eximiè *plethoricus*. Sicut enim talis ſtatus, primus eſt gradus à faſtigio veluti ſanitatis deſcendendi, juxtà antiquam interpretationem; ita contingit minimè raro, ut greſſus jam ſpontè vacillantes, non in feſtinationem, ſed in præcipitium impellantur. Illud certè primæ in hoc genere & verè ſupremæ veritatis eſt, quod *plethorica* conſtitutio, cum *teneritudine ſolidæ texturæ* corporis inſigni, & *intemperantia* qualicunque, inprimis *animi*, *aëris*, *motuum* localium, & debitarum *excretionum*, ante omnia ipſius fortè *ſanguinis*, concurſans; inprimis

mis autem in *morbidas* jam *commotiones* devoluta, effectus exhibeat, ab adversa constitutione *robustioris* texturæ atque *consuetudinis*, immensum quantum diversos, & verè quod ajunt, geometricum progressum servantes.

XXIII.

Si verò jam ad *Causas* Teneritudinis hujusmodi animum applicemus, non quidem alienum est à verisimilitudine, quod etiam ipsius *texturæ* subtilitas, non solum subtilioribus *objectis* sensualibus, sed etiam maxime subtiliori actioni sensus *provocatoriæ*, quadret; interim, cum etiam propemodum familiariter, nisi quidem potius absolutè perpetuò, observetur quod in teneriore ejusmodi, *à structurâ*, corpore, indoles etiam animi ipsa *agilior*, *vigilantior*, & velut *acrior*, habitare soleat: (si præsertim textura illa & structura, non ab aliquo vitio accidentali insigni, & per modum simplicioris defectus in conformando, ortum duxerit) est certe magis verisimiliter respicienda hic *activitas*, secundùm oblatos *sensus*, peculiares *motus* ad certos *fines* seu eventus, subeundi & exsequendi, quam directa & simplex *activitas* objectorum, & *receptivitas* organorum, directè ab objectis affecta.

XXIV.

Illustrare vero potest hanc veluti generaliorem causalem rationem, altera *specialior*, agendi atque fiendi causalis relatio. Eminentissima utique talis, tam concitatæ *sensibilitatis*, quam *pertinaciæ* ad peculiares eventus & effectus connitentis, vera docimasia, est in genere in *motibus* & *apparatibus* ad *excussiones sanguineas*, non forte solum *pertingentibus*, & qualicunque impetu in illas exeuntibus: sed verè ad tales reipsa *pertinentibus*, & ad easdem absolvendas, ut ad effectum pro reali scopo præfixum, etiam omni nisu & pervicacia *contendentibus*.

XXV.

Quod ipsum ne iterum crasso solum modo pro simplici

ci *corporali mechanica* impulsione, atque incumbente veluti onere, venditari possit, dissuadet maximè duplex illa circumstantia, quod non solùm generaliùs, debitæ aliàs, (*insito* aut *adscito* motu,) *exonerationes* v. g. sanguineæ, si aliunde in debito sui exitu impediantur, certissimas post se trahant hujusmodi teneritudines *sensibilitatis*: sed etiam easdem & *præsentissimas* atque gravissimas, & *pertinacissimas*: Pertinacia verò in illud unum *contendente*, ut ita debitum sibi exitum pro his rebus, Natura assequatur. Dum interim, simulatque illum *tempestivè* & satis *placidè* ita impetrat & assequitur, & quantò magis quidem hoc fit, tantò magis etiam hanc indolem *sensibilitatis* iterum *amittit*.

XXVI.

Quæ res, ne, pro more, iterum ita atque iterum simpliciter corporalibus *lapsibus* & *incubitui* imputari valeat, obstat, inprimis efficacia, in hoc genere suprema prorsus & exquisitissima penitùs, *Adsuetudinis*. Quæ ut in genere non tàm circà *materias*, quam ipsos *motus*, occupata est; & præterea, nimio præsentius æque atque omnimodè efficacius, omnes etiam hujus generis *concitationes*, quæ teneræ *sensibilitati* adscribi possunt, longe efficacius & præsentius ab *animi pathematibus* incitantur: Et tandem adeò *motibus* potius, quam *materiis* peculiaribus insistunt, ut etiam quam sœpissimè revera nudos atque simplices *motus* quam maxime forment: Potest hinc utique decente consideratione atque æstimatione faciliùs comprehendi, quænam sit in hoc genere energia ipsius utique *consuetudinis*, & an *motibus* veriùs, an vero *humoribus*, tribuenda videatur.

XXVII.

Tantò evidentior autem est in hoc genere energia *hæreditariæ dispositionis*. Quæ cum non solum nihil aliud sit, in evidentissimis casibus, quam *motuum* peculiaris *idea ad agendum & in agendo*: interim summa sit ejus efficacia ad hujusmodi eventus *sensibilitatis*: potest hinc utique facilè

colligi, quanta sit, imò verò qualis, harum rerum energia, ad hujusmodi eventus introducendos. Summum autem utiquè, ad universas has res, fastigium, assequitur illa tanquam hæreditaria in sobolem transmissio, quæ per *imaginationem matris* imprimitur. Hanc ullo modo *corporeum* quiddam existere, aut ullo corporali *respectu* quicquam perficere non solum nemo crediderit; sed facilè potius agnoverit, quod simpliciter universum negotium, & ortum sit & superstructum (præter primam simplicem apprehensionem *præsentiæ*) *æstimationibus*, & ipsis quidem insuper adhuc perversis, nempè *fictitiis*. Interim quanta sit talium impressionum efficacia, uti fere vulgò notum est: ita si quidem speculatione rem attentiùs scrutari libuerit, vix quisquam certè facilè dubitaverit, quod ipsa hæc talis *æstimatoria* perversa *intensio* & *intentio*, præcipuum etiam conferre videatur ad illam simplicem adeò promptam etiam perceptionem totius *præsentiæ*. Sicut aliàs, attendentibus non potest non notissimum esse, quod illi maximè homines, v. g. *odorem* qualemcunque, aut *saporem* quantumlibet longè *tenuissimum* aliorum non peculiariter animum eo intendentium sensibus, tamen citissimè & exquisitissimè agnoscant, qui rem illo odore aut sapore imbutam, vel peculiariter *jucundam* vel *adversam* ducunt. Ita valet certe hujusmodi applicatio etiam ad summè ita *exosarum* rerum, adeo summe exquisitam etiam *perceptionem*, quæ *crassum olfactum*, *gustum*, aut *tactum*, nullo modo percellant. Specimen eximium inter multa alia, est in *Actis Anglicanis Oldenb.* Ubi mulieri, in Ulcusculo cruris applicitum *mel*, quod aliàs summè aversabatur, in ita dicto *digestivo* fortè, tam vehementia symptomata concitavit, quorum nemo hariolari potuisset ortum, nisi ipsi tandem patienti in mentem venisset de mellis præsentia suspicari, adeoque monente illa ablatum hoc esset. Summe notabili certe efficacia tali, quæ aliàs circa *saporem* aut *odorem* propriè occupata, hic etiam circà loca quibus nihil nisi

sim-

ſimplex *tactus* competat, tamen tantas turbas, quantæ ab ulla vehementi *averſione* exſpectari poterant, concitavit.

XXIIX

Ex his itaque univerſis rebus *Phyſicam* utique Theoriam elicere, uti propoſiti noſtri non eſt, revera vero, ſi vel maximè uſum ullum haberet aſſequi talem ſimpliciter irritum eſt & ab omni bona ſpe alienum: *Morales* autem etiam reſpectus, quamvis veritati manifeſtius conſonos, tamen ſi abſolutè ſpectentur, etiam non omnibus ſatis intelligendos, prolixè deducere vix ſit operæ pretium: Ita conveniet tamen æque, atque ſufficiet etiam, noſtro *Medico*, ſcopo & uſui, illum ſolum reſpectum aſſerere: quod pleræque hujusmodi *ſenſibilitates*, ad reſpectum *nocumentorum* utique, rationem veram atque certam habeant; circà rerum inquam talium, *moleſtiæ*, aut planè *damni* inferendi, habilitatem verſentur: adeò ut in genere *aliqualis* ab illis *averſio*, quantum *cautioni* ſatis eſſet, nequaquam certè *aliena*, *vana*, aut *falſa* ſit, ſed potius veræ rerum indoli mutuæ conſentanea; vitium autem ſolum ſit in *quantitate* averſionis aut timoris, & inde vel nimium *trepida*, vel nimium *uiolenta* atque *turbulenta præter proportionem* ſuſcepta reſiſtendi aut excutiendi *contentione*.

XXIX.

Quo nempe intuitu tanto magis etiam à poſteriori, in ipſa talium ſubjectorum *Medicâ* tractatione, cavendum venit, ne ſic affectis, temerè præter quaslibet alias jam ipſis incumbentes concitationes aut trepidationes, ulterioribus *ſtimulis* aut oneribus objectis, ſpontanea illa ad erroneas actiones propenſio ita magis in actum deducatur.

XXX.

Interim omni modo monemus & aſſeveramus, eſſe utique has res ad Medicam *Practicam* conſiderationem, tanti ponderis, ut illa neglectim habita, in Praxi numeroſiore, non poſſit ſolum multas turbas objicere; ſed revera potius

non possit hoc *non* facere, si vel tantillum vegetiorum *concitationum* placeat methodus. Enimverò, quantum passim damnum, ab hoc minùs quàm convenit animadverso pervertendi boni scopi scopulo, etiam in *traditiones*, *commemorationes*, *commentationes* & *commendationes* medico practicas, redundet; dum inter *robustos*, *plebejos*, *opifices operarios*, dura *educatione duratos*; quin etiam reassumtis mox *laboriosis motibus*, objectas œconomiæ corporis injurias, excutientes iterum & emendantes, passim tolerabiliter exeuntes etiam ferè quantælibet ejusmodi *violentiores* turbationes, mox deinde tanquam re optime gesta, pro exemplis ita ponuntur, ad quæ felicissimè etiam inter *teneros*, *sensibiles*,, imò *debiles*, instruenda sit imitatio.

XXXI.

Ubi certe dolendum potius est, quod tanquam ad joculares fabellas redierint ejusmodi historiæ, qualis est illa, jam pueris propemodum ubique nota, **vom Schmid in Westphalen**; Interim, si pro dignitate sua æstimaretur, res potius ipsa, uti verè est, quam talis una & ludicra habita circumstantia; facilè profecto invenirentur ingenti numero plures hujusmodi *species factorum*, quæ neque multo *prudentiùs*, si res rectè æstimetur, cœptæ, etiam longe deteriùs passim exeant, nedum toties jam exiverint.

XXXII.

Commendamus autem illud unum, ut inter lectionem *historiolarum* talium Practicarum, quibus vehementiores methodi *concitatoriæ*, orbi venditantur, solum illa adhibeatur animi adversio, ut, si quidem etiam illud adhuc servatum est in perditis illis hodiernis commemorandi talia methodis, saltem animus advertatur ad conditionem tum totarum *Civitatum*, tum *individuorum*, quibus talia adhibita fuisse laudentur. Ubi partim *pagorum*, *oppidorum*, imò *urbium* passim notiores *vivendi rationes*, à *molliore* cultu, aut *luxu*, inter juniores aut seniores alieniores; partim etiam

offi-

officiorum, imò *opificiorum* rationes peculiares, facilè monſtrabunt, quid paſſim in facienda applicatione ad imitationem ex eodem fontes & eodem reſpectu, apud alios diverſo modo conſtitutos, minus convenire poſſit.

XXXIII.

Sicut enim ex illo etiam joco ſerio ſpecimine, facile vel totius ejus provinciæ character ita in conſiderationem venire poteſt; quomodo *victui duriori* aſſuetis, tolerabiliores ſint etiam leves, in illorum moribus, aberrationes, quæ diverſo modo conſtitutis, certa damna conciliatura ſint: Ita tantò magis, ſi quid penitus *inſolitum* & vere *intolerabile*, neque niſi magno *robore*, *agendum* aut *patiendum* occurrat, quæ hujusmodi diverſis conſtitutionibus turbæ dari poſſint, ſi minus ad tolerandum habilibus objiciantur, uti ſimplici ſana ratione facile eſt comprehendere, ita convenit certe etiam prudenter eo magis ad *uſum* ipſum transferre.

XXXIV.

Habet enim hæc utique res primò generaliſſimum illum USUM à priori, ut omninò recte perpendatur indoles hæc patientium, *per* ipſa *individua*, neque quidquam temerè & *indifferenter* vel præſcribatur, vel agatur. A poſteriori vero etiam, quando *inexſpectatus*, & prorſus *inſolitus* heteroclitus effectus contingit, vera clavis ad aperiendam ut in re dubia veritatem, manifeſtius inveniri poſſit in hujusmodi *ſenſibilitatis* vel *corporum*, vel quorumlibet aliorum *affectuum*, circumſtantiis, quàm in imaginariis illis *ſcorbuticorum ſalium* commotionibus, & innominatis *Idioſyncraſiis*.

XXXV.

Ubi, licet utique etiam plurium aliorum affectunm, inprimis autem *fœmineorum*, & quorumlibet *hæmorrhagico-ſpaſticorum*, maximè verò jam *adſuefactorum*, promptitudo ad turbulentos ſucceſſus, maximoperè attendenda veniat;

ta-

tamen præcipuam omnino in hoc genere circumſpectionem exigunt, imò poſtulant veluti ſeorſim prorſus, FEBRES, & nominatim quidem *acutæ* : Specialisſimè autem *opportunitates* illarum *periodicæ*, juxtà *quaternarios* & *ſeptenarios*: Sicut etiam, ubi aliquid *efflorеſcere* debet, & *initii* & *ſucceſſus* hujusmodi rationem decenter habere, omni utique modo convenit, niſi quidem longè alia, quàm tranquillis ſucceſſibus ſibi relictæ indolis febrium, forſan exſpectanda ſymptomatum ſyndrome, temere incitari debeat.

XXXVI.

Ante omnia verò profectò cavendum eſt, ne etiam *totius indolis* tanquam in genere, tàm *ſubjectorum*, quàm *morborum*, nulla ratione habita, graviſſimè offendatur; v. g. Fœminis non ſolùm, imò puellis, ſed etiam ipſis *menſium inſtantium*, imò *urgentium*, diebus, *vomitoria*, *purgantia*, ne dicam eodem die, & prodigis doſibus, ingerendo.

XXXVII.

Ita certè memoratus nobis eſt ejusmodi caſus, ubi puella 19. fortè annnorum, cum pridiè ejus diei, quo *menſes* inſtabant, (qui etiam proxima una aut altera jam periodo moleſtè ſucceſſerant) de lentibus coctis avidiùs ederat, cum hinc proximo die vehemente *anxiâ anguſtiâ* præcordiorum corriperetur, cum *torminoſis* etiam, valdè gravibus, inprimis autem *tenſivis*, abdominis cruciatibus; cum etiam præcedente die *alvùs* non ſucceſſiſſet, & *Clyſter* commendatus, nec patienti æque placeret, nec etiam, malà fortunâ, pro ſatis tempeſtivo ejus uſu, fœmina, quæ aliàs fœminis in hoc negotio miniſtrat, præſtò eſſet: conſultus in rem præſentem Medicus, præſcripſerit *Tartarum Emeticum* gran. iij., cum autem ab hujus aſſumtione, plus duabus horis præter lapſis, nullus adhuc effectus ſequeretur, appellatus denuò Medicus, ordinaverit *Reſinæ Gialappæ* gr. xv. in vitello ovi diſſoluta. Quibus interim aſſumtis, poſt paucas horas patiens vivere deſiit. Notum autem eſt etiam exemplum, ubi

ubi fœminæ maritatæ quidem à ſex forte menſibus, ſed ſedecim ætatis plenis annis nondum potitæ, cum ipſi perſuaſum eſſet, ut *ſalivatione* uteretur, *ſana* revera de reliquo & ſimpliciter gratis (minimè tamen civili ſenſu,) ad hunc conſenſum perſuaſæ, propinantur à tonſore *pilulæ Mercuriales*, duobus diebus deinceps, (xv. grana Mercurii dulcis in unaquaque doſi fuiſſe indicabatur,) Incipiebat hinc patiens mox altera veſperâ, *faucium* tumore *& oris interni*, ſimul autem & *anguſtiis magnis*, & totius corporis repentino *ardore*, & ſumma *inquietudine*, corripi: *tertio die* ſuperveniebant *menſes*: quos ipſos etiam neque admodùm ſæpe adhuc experta erat, nec etiam unquam propemodum ſine maximis *anguſtiis* & *anxiis conaminibus* & *commotionibus*. Cum fœmina in ſummis eſſet anguſtiis, credere non poſſum, quod narratur, voluiſſe medentes illius, ipſi adhuc unam doſin *pilularum* harum ſumendam perſuadere, quarta die, qua menſes ſub ſuis, & *ſalivatoriis*, illis repente concitatis *anguſtiis* corporis, & inſuper *animi*, adhuc fluebant. Ejus autem diei nocte circà gallicinium illa mortua eſt. Recht wie die Bauren ſagen / von heeler Haut. ꝛc.

XXXIIX.

Eò magis autem evitanda etiam eſt illa, per hodiernas morum ataxias vulgatiſſima, non ſolum inconditè *obſervandi*, ſed etiam *commendandi* promptitudo; qua ſine ullo diſcrimine, vera *temeritas felix*, ſeu *uno* aliquo, rariùs altero, exemplo, non immediatè dignum eventum aſſecuta, tanquam pro eximia *regula*, & mox quidem etiam *univerſali*, allegatur imò *præſcribitur*: aut, quod per *ſpecialiſſimam* aliquam præſentem circumſtantiam ſeu indicationem ſinceriorem, in uno aliquo tali exemplo etiam rectè geſtum eſſe potuit, ſed unicè *ſecundum hanc circumſtantiam*; illud neglecto deinde hoc *reſpectu*, *ſimpliciter* ita ad generalem potiùs affectuum talium conſtitutionem transfertur: Et non

tam, ut ſub certa conditione tolerabile, ſed ut ſub *abſoluta* morbi ſpecie ſimpliciter *utile*, prædicatur.

XXXIX.

Eventus autem, qui è malè obſervata hujusmodi *Teneritudinis* atque *Senſibilitatis* modeſta tractatione, reſultant, ſunt vel ingens patientium talium *debilitatio*, *repentina* æquè, atque *diuturna*; adeò, ut vel eodem prompto ſucceſſu affectus, tanquam nuda *virium* irrevocabili *amiſſione* penitùs deficiant: vel præter omnem reliquam ſimiliter ægrotantium indolem, in *diuturnos languores* tam *vitalium* atque *nutritivarum* actionum, *anorexias* gratuitas perpetuas, *atrophias*, *laſſitudines* ſummas, *ſomnos*, vel *debiliſſimos*, vel *ſtupidos*, ceterùm nihil *refocillantes*, imò totius etiam *animi tædioſum* languorem, conjiciantur.

XL.

Tum etiam morborum *typi*, uſitati *mores*, imò *ſchemata* tota, pervertantur, è *ſimplicibus compoſiti*, è *chronicis* aut facilioribus *acuti impetuoſi*: aut contrà, è *brevioribus*, & ubicunque aliàs nihil turbati, citrà vitæ amiſſionem decedunt, *brevi periodo* deſinentibus, *chronici* non ſolùm alias ad talem ſucceſſionem *inuſitati*, ſed etiam ipſa deinde ſuâ, quam adhuc præ ſe ferunt tota indole, *heterocliti*: imò, cum hoc nomen hodie vulgò prædicetur, vere *maligni* è *benignis*.

XLI.

Quamlibet autem circà præcipuam contemplationem *Teneritudinis* talis, ſeu *minoris* ita *firmitatis*, ſingularis utique conſideratio videri poſſit deberi inconditis *exagitationibus* atque *commotionibus*; aſſeveramus tamen omnimodo, nec omittendas etiam eſſe *cautelas* circà *Motus*, in *ſenſibilibus* ejusmodi œconomiis *ſpontè* magis coortos, non temere *turbandos* aut *comprimendos*. Quamvis autem negotium hoc *motuum*, per debitos *ſucceſſus*, ad quos potiùs *promoveri* debent, quam ab illis *deturbari*, non ſolum *ſalutarium*; ſed

ſed revera etiam vix meliore inventione *compenſandorum*: meliore autem *practico* ſucceſſu, qui Theoriæ forte formatæ felici effectu reſpondeat, minime impetrandorum: Quamvis, inquam, horum *motuum* negotium, à vulgatis hodiernis Theoriis adhuc longiſſimè abſit: utpote in quibus potiùs omnia, de quibus loquimur, pro *ipſius morbi*, directis malis *effectibus* declarantur: Didicerunt tamen plerique, qui vel paulò intentius ad *Praxin* applicant animum, quod non ſolum directæ *adſtrictoriæ* cohibitiones variorum conaminum excretoriorum, in variis *ſubjectis* & *affectibus*, imò diverſis ſubjectis in *iisdem affectibus*, inexſpectatos pejores effectus exhibeant: ſed etiam ipſa penitus *Narcotica*, ſœpè tales effectus edant, in talibus conſtitutionibus, quales nemo temerè nec exſpectarerit, nec laudaverit.

XLII.

Sicut autem de intempeſtivis directis *cohibitionibus* horum generum *motuum*, jam ſolertiores Practici ſatis agnoverunt, quanta locum ibi meritò habeat circumſpectio: Ita non deſunt tamen, partim propria ſolertia conſideratiores, partim aſſiduis tandem exhortationibus quantumcunque emoti, qui etiam illam denique maligniorem efficaciam asſequantur, quæ per *Narcoticorum*, non ſolum *nihil neceſſarias*, ſed potiùs planè *periculoſas* oblationes, tum paſſim, tum imprimis, de quibus nobis ſermo eſt, *infirmioribus* atque *ſenſibilioribus* talibus, conciliatur.

XLIII.

Ut enim taceamus perverſiones totius ſinceræ *indolis atque typi* morborum; quæ partim in *acutis* Febribus, partim in *arthriticis* affectibus, partim in *ſpaſtico congeſtoriis*, illis qui animum decenter advertunt, ſatis evidens, communiter eſt: Imò *contumaciam* etiam, quàm non ſolum inſolitam, ſed & velut *inevitabilem* certe *incorrigibilem* ſæpenu-

mero post sese trahit, quæ etiam meliore atque convenientiore qualibet posthac methodo, longè difficiliùs ad meliorem frugem reducantur, quàm si nihil tale præcesserit, (valet autem inprimis de *narcosi* in *mediis* affectibus *spastico-arthriticis* exhibitis,) posteritatis maxime circumspectiori observationi commendemus: Est utique notissima inter omnes illa inprimis *intempestivè* datorum *opiatorum* efficacia, *infirmioribus* inquam, aut *sensibilioribus* indecenter objectorum, ut inde in repentinas *virium jacturas* seu *debilitationes* conjiciantur, è quibus vel plane non ad se revertantur, sed funestum exitum sortiantur: vel certè in longas *infirmitates*, *languores*, omnimoda *fastidia*, hinc incidant, & *hecticos*, *atrophicos*, *paralyticos*, *obliviosos*, *apoplecticos*, *suffocativos*, eventus tandem experiantur.

XLIV.

Denique valet etiam hæc consideratio, circà diversitatem medicamentorum ipsorum, plus aut minùs *præsentaneæ efficaciæ*. Ubi nempe Remedia, quæ etiam alioquin neque *inusitata*, nec etiam *per se* simpliciter admodum *vehementia*, toto tamen genere utique *activiora* existant, *talibus* constitutionibus, gravissimas omninò turbas conciliare valeant. Ita enim v. g. cum Fœminæ teneræ admodum constitutionis corporis, præscriptum esset vinum laxativum, cui loco aliorum Purgantium, *uncia una Rad. Helleb nigr.* inerat; de quo etiam, altero mox ab infusione manè, vitrum ordinarium assumserat sine omni effectu; cum illa quidem vesperâ nodulum *expressisset* manibus, & sequente manè denuò eandem quantitatem ebibisset, nempè duas & dimidiam fortè uncias, incidit hinc in *Choleram* adeo vehementem, cum *vomendi* & *egerendi* primo quidem *actibus*, posthac autem *conatibus*, tot atque tantis, cum *cardialgicis* atque *colicis* symptomatibus ita *immanibus*, ut jam pro deplorata haberetur, quamvis tamen divino auxilio iterum restituta sit.

XLV.

Unde quidem & circà talia, inprimis autem quæ *ambiguæ* prorſus in his generibus ſunt energiæ, maximè certè locum habere debet talis circumſpectio, ut in *tenerioribus* ægris illa non indifferenter in uſum trahantur. Interim, eſt etiam adhuc peculiari circumſpecta adminiſtratione opus, circa, ſi non *ſubjecta* æque patientium, tamen *ſpecies affectuum* ita ſenſibiles, ut nihil tempore minùs opportuno inſtituatur. Ubi non ſolum Medicus diſcretionis impos aut immemor, hallucinari ita poteſt, quando *tempore præpoſtero*, medicamenta quoquo modo commoventia offeruntur: cujus certe rei abunde paſſim eſt exemplorum *Vomitoriorum, in ipſos paroxyſmos* datorum, quæ 60. 70. vicibus, ad *ſanguinis vomitus*, ad *ſyncopes*, operata ſint: *laxationum* in *petechizantibus* 5. 6. 7mo die datorum, (pro præoccupandis deliriis,) quæ in horas magis increſcentia, quantumlibet interpoſitis etiam *Anodynis*, tamen proximo aut tertio die *funeſtos* exitus habuerunt: De *Vomitione, Purgatione, Venæſectione, Sudationibus, Anodynis*, METHODO, (nempe 2. 3. diebus deinceps) adhibitis, in corporibus *diffuſis, plethoricis, otioſis, vinoſis*; aut *gracilibus* etiam atque *debilibus*, funeſtum exitum pediſſequum nactis, &c. Sed etiam *aſſiſtentes*, præſcripto Medici qualitercunque generali inſiſtentes, non conſideratis ſpecialibus *incidentibus* circumſtantiis, *intempeſtivas* tales *comotiones* ita introducunt, unde deinde ab impudentibus hominibus temerè in Medicum culpa detorqueatur. Quæ omnia proinde ex hoc fonte prudenter atque peritè primò æſtimanda, deinde etiam examinanda veniunt.

XLVI.

Eſt itaque, ut totum omninò rei cardinem adhuc ſemel paucis complectamur, USUS hujus conſiderationis *Teneritudinis, Senſibilitatis, Infirmitatis* ad importuniora quæcunque toleranda, uti paſſim in perſonarum *texturâ* at-

que *ſtructurâ*, *humorum* atque *morum* habitu, *morborum* indole univerſali, tum etiam *menſurâ*, particulari *progreſſuum* atque *ſucceſſuum*, inprimis plus minùs exquiſitis *terminis* circumſcriptorum, & *remediorum* ad tales reſpectus diverſa energiâ; Eſt, inquam, hic uſus in harum rerum æſtimatione, uti ferè *varius*: ita paſſim omninò *neceſſarius*, adeò quidem, ut niſi rectiſſimè perpendatur æquè atque obſervetur, neque *intelligi* ſatis poſſint varia, quæ hinc inde eveniunt, *phænomena*: nec etiam ſatis provida & verè *proportionata medicatio* inſtitui: aut, ne potiùs *damna* inferantur, ſufficienter caveri. Ubi interim, uti juſtiſſimum eſt has harum rerum *æſtimationes*, verè, quod ajunt, in numerato habere, & ſecundùm illas omninò actiones ſuas Medicas inſtruere: Ita odioſum prorſus eſt & ſimpliciter intolerabile, adverſus hujusmodi res non ſolum temerè procedere, ſed etiam, ubi illæ per imperitiam proculcatæ ſint, non tam errori colorem, quam perverſiſſimis exemplis ſtabilimentum ſive quærere, ſive præſtare: Quorſum certe propriè ſpectat paræmia illa honeſta: quod *errare humanum ſit, perſeverare* vero *in errore, perditum.*

TANTUM.

Sic sua mi Rehfeldt, vendit DEUS ecce labore
dona, & post luctam, gloria parta venit.
Præda Tibi Doctor facta est, quod gratulor, & sic
Quod bene sudantes promeruere, tenes.

Ita Clarissimo Domino Doctorando, Amico suo æstumatissimo scribit

C. C. ACHUSIUS,
Med. Cult.

Mein Freund;

Es ist bisher ein alter Brauch gewest/
Daß man zum *Doctor* sich gern Verse machen läst/
Wiewohl nun zwar ein Vers/ voll wünschender Gedancken/
Nicht einen *Doctor* macht in der Gelehrten Schrancken/
So will die Freundschafft doch/ die uns zusammen bindt/
Daß dieses Blat sich hier/ sonst wider Willen findt;
Drum schreib ich nichts darin von Tag und Nacht studiren/
Ich kan nicht auf Papier Dein Lob zum Sternen führen/
Wies manche würden thun/ es ist auch schon bekandt/
Was du vor steten Fleiß auf *Studien* gewandt/

Die

Die kluge Welt weiß schon / was sie davon soll dencken /
Was soll man sich denn erst mit vielen Reimen kräncken;
Was muß ein Artzt nicht thun? Er spielt mit der Natur /
Er forscht dem Abgrund nach / ja der Metallen Spur /
Er lernt der Kräuter Brauch / der Menschen inners Wesen /
Und wie aus allen dem ein Mittel wird erlesen /
Wenn einst des Menschen Leib / der doch die kleine Welt /
In den Verwirrungs-Klump der Lebens-Geister fällt.
Wie? Muß nicht sein Verstand alsdenn in Ordnung bringen /
Die wanckende Natur / mit rechten Wunder-Dingen;
Dis schreibt schon jederman dem Angedencken ein /
Obgleich ein lahmer Reim nicht erst darff Zeuge seyn.
Was aber will ich denn? Was will die Feder schreiben?
Was vor ein Zug soll mich denn ietzt zum Reimen treiben?
    Mein Freund / so sag ich denn / ich ehre Deinen Ruhm /
Ich rühme Deine Kunst / ich lobe Dein studiren /
    Doch schätz ich höher noch der Freundschafft Eigenthum /
Drum laß abwesend auch die Freundschafft Dich regieren.

J. Wolder / L. L. Cult.

